

2

Huren, kopen, verhuizen, bouwen...

Een bescheiden begin

De geschiedenis begint bescheiden, doch niet zonder problemen. Zoals al in het vorig hoofdstuk werd aangegeven, gingen de loketten van de Bank pas open begin 1851. In 1850 (het jaar van oprichting) had de Nationale Bank dus enkel een beheerraad (het toenmalige directiecomité). In het midden van de 19e eeuw breidde Brussel aanzienlijk uit. Net als in alle andere Europese grootsteden ging dit gepaard met de uitbouw van collectieve voorzieningen, verkeersinfrastructuur (spoorweg, grote lanen...) en saneringswerken. De beheerraad was op zoek naar een gebouw in de buurt van het zakencentrum en de wijk van banken en administraties. Misschien door een historische speling van het lot vestigde de Bank zich in augustus 1850 in “hotel-Duquesne” aan de Warmoesberg 10 (waarschijnlijk op de plaats waar zich nu de EHSAL bevindt, vlakbij het NBB2-gebouw); dit gebouw was eigendom van één van de *trusts* van de Generale. De Bank bevond zich nu op een steenworp van een geanimeerde handelswijk – de Sint-Hubertusgalerijen waren pas ingewijd – en diverse wisselkantoren. Maar de buurt bleek een enorm luidruchtig verkeersknooppunt en kampte voortdurend met files (toen al!). De Bank verkoos er niet lang te blijven, maar een nieuwe locatie vinden verliep niet van een leien dakje. De beheerraad droomde van de chique wijk rond het Paleizenplein, met het koninklijk paleis, het Paleis der Natien en de Generale Maatschappij als burenen. Maar het aantal gegadigden was te groot: tal van beroemdheden en welgestelde families dongen eveneens naar een stek in deze wijk.

“Zoveel uitstekende stukken en nog nooit opgevoerd...” Toen Pierre Kauch in het begin van de jaren vijftig een reeks historische artikelen over de Brusselse gebouwen van de Bank met deze woorden begon, had hij onmiddellijk de epische toon gevonden die bij deze saga paste. Vandaag, bijna 50 jaar later, hebben talrijke episodens van hetzelfde kaliber hieraan een vervolg gebreid. Diensten en vestigingen legden honderden kilometers af van de ene plek naar de andere, astronomische hoeveelheden bouwmaterialen en tienduizenden plannen waren vereist voor de bouw, de uitbreidingen en de opeenvolgende herinrichtingen van de lokalen die ons onderdak verlenen...

Uiteindelijk vond de Bank een onderkomen in een gebouw iets verderop: op de hoek van de Abrikozenstraat, nu de Staatsbladstraat, en de *Nieuwe* Koningsstraat, de verlenging van de straat naast het Koninklijk Park. Deze buurt genoot niet dezelfde faam als het Paleizenplein. Ze was nog maar enkele decennia verstedelijkt en ze grensde bovendien aan de ongezonde Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw-wijk. Toch raakte deze buurt stilaan in de mode. Ze viel in de smaak bij een aantal Brusselse notabelen zoals graaf de Meeus, gouverneur van de Generale Maatschappij, en baron d’Anethan, de kabinetschef van Leopold I.

De Bank kocht een eigendom van graaf de Marnix. Het bestond uit een hotel met koer, tuin, bijgebouwen in de Koningsstraat en twee gebouwen in de Abrikozenstraat. De inrichting werd toevertrouwd aan architect Dumont; vooral de brandbeveiliging baarde zorgen. Het was nog niet af toen de loketten in januari 1851 opengingen.

Van de Koningsstraat naar de Wildewoudstraat

De woning voor de gouverneur en de zalen voor de raad van beheer en voor de algemene vergaderingen palmde het grootste deel van deze eigendom in. De loketten en kassen, die aan weerszijden van de koer waren ondergebracht, waren allesbehalve comfortabel: het publiek moest buiten aanschuiven, ongeacht het weer. De inrichting was opvallend pover: het meubilair was tweedehands aangekocht bij de 'Société Nationale' en de 'Société de Commerce'. Ondanks een eerste uitbreidingsfase bleven de kassen te klein. Een breuk in de riolering veroorzaakte in 1861 overstromingen en het gebouw moest worden ge-

De collegiale Sint-Michel in de 18e eeuw (schilderij van A. Martin). Men ziet duidelijk een klokkentoren op de toekomstige pleisterplaats van de Bank

stut: dit kon niet blijven duren. Vanaf 1857 al was onze instelling op zoek naar een beter en vooral groter onderkomen, dat beter bij haar goede reputatie zou passen. Graaf Vilain XIII bood zijn hotel aan het Koningsplein aan, maar zijn aanbod werd van de hand gewezen omdat men de ligging te excentrisch vond. Toen er een nieuwe rooilijn aan de Wildewoudstraat werd vastgelegd en er gebouwen moesten worden afgebroken om het voorplein van Sint-Goedele opnieuw in te richten, was men er als de kippen bij. In 1859 kocht de Nationale Bank 5 huizen aan de Wildewoudstraat en 3 huizen aan de Berlaimont.

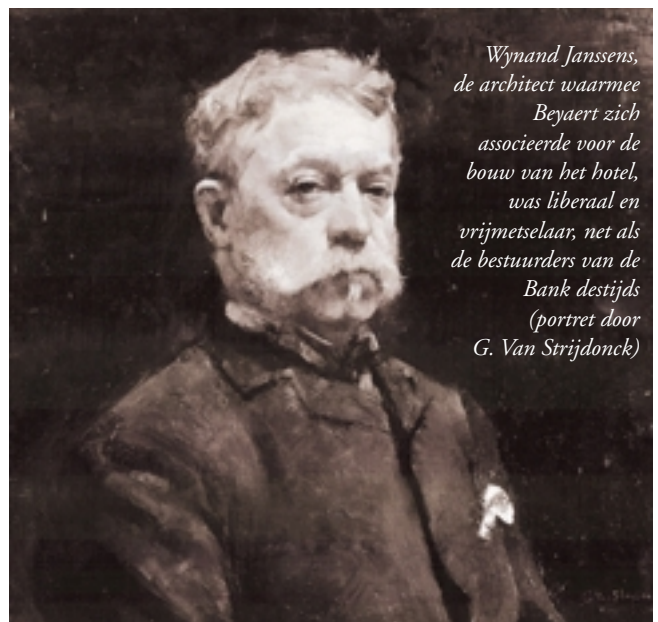
In zijn artikelenreeks over de Brusselse gebouwen van de Bank schetst Pierre Kauch een boeiende retrospectieve van deze wijk die tegen de stadswallen aanleunde. V or de eerste omwalling in 1100 deden deze terreinen dienst als velden, wijngaarden en siertuinen. Naderhand rezen er patrici rswoningen op en diverse religieuze inrichtingen: de godshuizen van Sint-Goedele, van de Drievuldigheid en van de Calvarie. In de 16e eeuw vestigden er zich uit Engeland verjaagde benedictinessen op de site van de huidige loketzaal. Waar nu de Drukkerij huist – buiten de omwalling – werden het Sint-Elisabethklooster en de

Sint-Laurenskapel opgetrokken. De Franse bezetter maakte komaf met deze kerkelijke bindingen: een gebouw werd omgevormd tot kazerne, een ander tot brouwerij en het laatste tot drukkerij. In 1807 werd een burgerlijk weeshuis opgericht aan de Wildewoudstraat 6. In 1857 werden daar nog steeds kinderen achtergelaten via een draaideursysteem dat de brenger anonimiteit verschaftte.

Het ontwerp dat Trappeniers maakte voor het hotel van de Bank. De Wildewoudstraat met dit barokke gebouw... (1859)

Al tijdens haar onderhandelingen met de verschillende eigenaars van de Wildewoudstraat ging de Bank op zoek naar een architect. Ondanks de scherpe kritiek van gerenommeerde architecten schreef ze daartoe een wedstrijd uit die in oktober 1859 haar beslag moest krijgen. Het puikje van de hoofdstedelijke architecten nam eraan deel: negen plannen werden ingediend. De beheerraad bekroonde het ontwerp van architect F. Segers, maar besloot tegelijk nog geen architect aan te duiden die met de definitieve plannen zou worden belast. In februari 1860 besloot de beheerraad om te kiezen uit drie kandidaten, waaronder Hendrik Beyaert, die de wedstrijd was misgelopen doordat hij zijn plannen te laat had ingediend. Beyaert, zoon van een Kortrijkse drukker, was ooit als bankbediende (!) begonnen; nadat hij in Brussel was 'ge-

Wynand Janssens, de architect waarmee Beyaert zich associeerde voor de bouw van het hotel, was liberaal en vrijmetselaar, net als de bestuurders van de Bank destijds (portret door G. Van Strijdonck)

Het eerste voorstel van Beyaert en Janssens: enkel de kariatiden ontbreken nog

raakt' verkocht hij tweedehands boeken terwijl hij architectuurlessen volgde aan de Academie voor Schone Kunsten. Om zijn diensten aan de Bank te kunnen bieden, associeerde hij zich met Wynand Janssens, de man van het nog steeds gebruikte Brusselse Zuidpaleis. Waarom deze associatie? Jozef Victoir, overleden chef van de dienst Gebouwen van de Bank en briljant historiograaf van deze gebouwen formuleerde een interessante hypothese. Via de figuur van Wynand Janssens, een notoir liberaal en vrijmetselaar, kreeg Beyaert misschien een voet aan de grond in een milieu waartoe ook de directie van de

Ontwerp voor het fronton: naast de bijenkorf, symbool voor de werkende klasse, een locomotief en een dynamo, parels van het nationaal genie...

Bank behoorde. Of, zoals J. Victoir schreef, "de redenen die de Bank ertoe aanzette het plan van Beyaert te verkiezen, zijn duister". Maar het eenvoudig en rationeel karakter van dit plan volstaat misschien om deze voorkeur te verklaren: aan de voorgevel bevond zich de woonst van de gouverneur, zijn kantoor, dat van de beheerraad en de zaal van de algemene vergaderingen; parallel daaraan het gebouw met de bankdiensten en de lokettenzalen, met het eerste verbonden door twee dwarsverbindingen. De ingang aan de Wildewoudstraat 9, de huidige ingang van het museum, deed dienst als publieksingang.

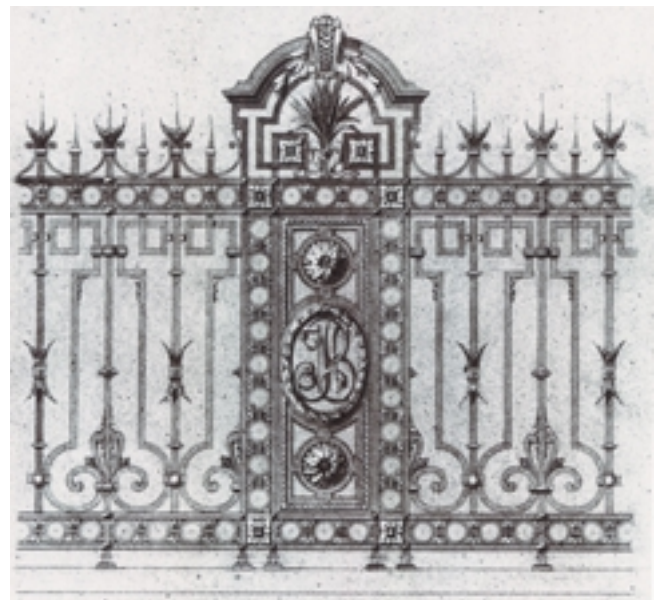
Rellen, cholera en perfectionisme

Zodra de plannen waren aangepast aan de desiderata van de raad, startte Beyaert aan het einde van het jaar 1860 met de werken. Hij deed de vermetele belofte dat het gebouw vóór het einde van het volgende jaar klaar zou zijn. Helaas duurde deze eerste bouwfase eindeloos lang. Van op een afstand leek het een tragikomische saga, maar voor alle betrokken partijen verliep ze zenuwslopend. Om een lang verhaal kort te maken: de eerste diensten zouden

hun nieuwe lokalen niet kunnen betreden vóór 1865 en de decoratie van het hotel zou pas in 1874 afgewerkt zijn! Jazeker, de Bank had een aandeel in de vertraging omdat ze regelmatig van mening veranderde over de verschillende kwesties. Maar ook de onstabiele, drassige ondergrond en alle daaraan inherente problemen vertraagden de werken. En de rellen van 1864. En de cholera-epidemie van 1866. Het ging zelfs zo ver dat de raad besloot om de betalingen te staken.

Het perfectionisme van Beyaert, de dominerende figuur bij de bouw, is ongetwijfeld één van de belangrijkste oorzaken van deze inertie. Achteraf kunnen we ons natuurlijk gelukkig prijzen. Voor de gevel volgde Beyaert de mode van toen die zich inspireerde op de stijlen uit het verleden, in dit geval het Franse classicisme met zijn weelderig en veelbetekenend beeldhouwwerk, dat de enen als "monumentaal en grandioos" betitelden, terwijl anderen het gewoon een 'overdadig classicisme' vonden. Voor Zola was het duidelijk: de gevels van banken hielden het midden tussen "een tempel en een café-chantant" (*L'Argent*).

De gevel is symmetrisch gebouwd tussen een publieks- en een privé-ingang. Boven iedere ingang rust een fronton op robuuste kariatiden (vrouwenbeelden); ze zijn versierd met afbeeldingen die de economische activiteit symboliseren: een bijenkorf, de boeg van een boot, en moderner: een dynamo en een locomotief. Elke geveldriehoek is bekleed met vrouwelijke allegorieën die de Vrede en de Arbeid uitbeelden. Voor de "grote sculptuur" deed Beyaert

Een van de knappe tekeningen die Beyaert maakte voor de hekkens van de Bank, met de initialen BN

een beroep op plaatselijke beeldhouwers (Mélot, Wiener, Fiers); maar hij kwam in aanvaring met de beeldhouwersgilde toen hij voor het decoratieve gedeelte een beroep deed op Houtstont, een Fransman, zogezegd omdat hij in België geen gelijkwaardig kunstenaar kon vinden. Het is waar dat de stroming van het "Second empire", met haar

zwaar versierde gebouwen (zoals de Opera van Parijs en het Louvre) in Frankrijk aanleiding had gegeven tot de oprichting van vele ateliers van beeldhouwers-ornamentisten. De ouderwetse uitstraling strookte nochtans niet met alle aspecten: voor de ondertussen verdwenen lokettenzaal maakte men gebruik van heel modernistische, metalen structuren.

In de zaal voor de raad van beheer is de marmeren buste van minister Frère-Orban prominent aanwezig (door Eugène Simonis, 1867)

Een paleis

Dit perfectionisme van de architect komt nog sterker tot uiting in de binnenhuisafwerking, die gelukkig grotendeels bewaard bleef. Het contrast tussen de *werkruimten* op de benedenverdieping en de ontvangstzalen op de eerste verdieping wordt grotendeels verklaard door het uiteenlopend gebruik ervan. Weelderig maar niet luxueus, sober tot streng; de benedenverdieping bestaat uit drie

Het bureau van de gouverneur, onder het beschermend oog van François-Philippe de Haussy

achtereenvolgende kamers: het kantoor van de gouverneur, de zaal van de beheerraad en de zaal voor de algemene vergaderingen, die tot vandaag daarvoor wordt gebruikt. Beyaert ontwierp vele meubelen in dit gebouw, waaronder het bureau van de gouverneur. Een door Alexandre Robert geschilderd portret van François-Philippe de Haussy houdt een oogje in het zeil. In de volgende kamer siert het marmeren borstbeeld van minister en

stichter Frère-Orban, gebeeldhouwd door Simonis, de schoorsteenmantel. Net als in het vorige kantoor doet een grote spiegel tussen de vensters de ruimte groter lijken. De zaal voor de algemene vergaderingen wordt dan weer gedomineerd door een knap portret *ten voeten uit* van Leopold I, geschilderd door Lievin De Winne. Pas in 1882 werden tapijten van de firma Braquenié aan de muren, tussen de eiken lambrising opgehangen. Ze tonen aangename beelden van de belanrijkste Belgische steden, naar de kartons van de oude Brusselse schilder François Bossuet.

De witte marmeren trap naar de eerste verdieping is

één van de bravourestukken van het gebouw. Hij wordt verlicht door een enorm venster, dat in die tijd als een heus technisch wonder werd beschouwd. Onder het venster staat een groep allegorieën, van de hand van De Groot, die in lome houdingen de Handel en de Industrie voorstellen. De vier symmetrisch geplaatste standbeelden zijn gemaakt door Jean Schoonjans, een jonge Brusselse beeldhouwer die vroegtijdig overleed, zelfs voor hij zijn bestelling kon afwerken. Ze beelden Europa, Azië, Afrika en Amerika uit. Het reliëf 'België beschermt de kunsten, de wetenschap en de industrie' (Edouard Fiers) domineert het geheel. Het wekte de blijvende woede van Beyaert op: hij vond dit werk slecht en raadde aan het te vernielen. "Als ik over de middelen beschikte, zou ik met plezier (de ver-eiste sommen) betalen om dit werk te laten verwijderen, in het belang van de Belgische kunst." Dictatoriaal ??!

In het trappenhuis: Afrika, een van de vier Werelddelen (door Jean Schoonjans, 1869)

Een zilveren beker die Mevr. Prévinaire kocht bij de Parijse edelsmid Odior (1880)

Op het plafond van het rode salon, de gevel van de Bank in het pantheon der kunsten (schilderwerk van Faustin Besson, 1867)

De hal in de grote feestzaal met zijn imposante kroonluchter van verguld brons, gesmolten door de ‘Compagnie des bronzes’ in de Stormstraat blijft indrukwekkend. Boven de schouw die ook door Beyaert werd getekend, hangt een portret van de jonge Leopold I door Lievin De Winne. De uitbundige decoratie op het plafond werd geschilderd door Joseph Stallaert, professor aan de Academie van Brussel. Deze decoratie werd eveneens ontworpen op basis van allegorische thema’s die de tijd, de ruimte en de vier elementen oproepen. Centraal op het plafondmedaillon schittert Apollo op zijn vierspan, omringd door de twaalf maanden van het jaar. Dit feestelijk geheel wordt verder aangevuld met vaat- en zilverwerk, dat gouverneur Prévinaire en zijn echtgenote vaak in Parijs kozen (het bestek werd bij Delheid in Brussel besteld). De grote stukken zilverwerk van bij Odiot, “de konink-

Apollo in zijn vierspan, in het midden van het (optilbare) plafond in de feestzaal (schilderwerk van Joseph Stallaert)

lijke edelsmid”, zijn buitengewoon. De andere lokalen op de eerste verdieping zijn intiemer. De moeite waard zijn zeker de hele mooie portretten van koning Albert en koningin Elisabeth, die achteraf door Richir werden geschilderd en de plafondschilderij in het rode salon. De Franse schilder Faustin Besson stelde er – op negen dagen tijd! – een allegorie samen ter ere van de Belgische kunsten; een engeltje houdt zelfs een afbeelding van de gevel van het hotel vast.

Van de ene eeuw naar de andere

De andere delen van het gebouw waren privé-vertrekken. Bijna een eeuw lang woonden de gouverneurs hier met hun gezin. Gouverneur Ansiaux stelde in 1957 vast dat de modernisering van de woonst grootschalige werken vereiste; hij was de eerste die elders mocht logeren. Maar het hotel sloot zijn deuren niet voorgoed! In 1958 heerste er trouwens heel wat bedrijvigheid om bepaalde VIP’s te ont-

België beschermt de kunsten, de wetenschap en de industrie, door Friers. Beyaert vond dit zo een miskleun dat hij zelfs bereid was te betalen om het te kunnen laten vernietigen “in het belang van de Belgische kunst” (sic)

vangen die de wereldtentoonstelling kwamen bezoeken. Sindsdien is het de plaats bij uitstek voor officiële ceremonies en topvergaderingen.

Maar de laattijdige afwerking van het hotel luidde geen onderbreking in in de vastgoedactiviteit van de Bank. In 1871 begon ze aan haar tweede Brusselse bouwfase met een huizenblok dat ongeveer overeenstemt met NBB1. De economische heropleving in Europa en de ondertekening van de lening voor de vergoeding van oorlogsschade als gevolg van de Frans-Duitse oorlog bliezen de activiteiten van de Bank onverwachts nieuw leven in. Ook nu weer was de Bank te eng behuisd: ze had een nieuwe loketenzaal en een nieuwe drukkerij nodig, het personeel was verdriedubbeld... Ze legde haar onroerend lot opnieuw in de handen van Beyaert, hoewel dit tweede luik niet vlotter zou verlopen dan het eerste. De zaken draaiden goed en het onroerend goed was duur. De Bank moest perceel na perceel kopen op een hel-

lend terrein met een heel onstabiele ondergrond. De bouwheer veranderde voortdurend van idee en men beweert dat pas bij de veertiende versie de plannen werden goedgekeurd. Deze periode was een lijdensweg voor de werknemers die van het ene gebouw naar het andere moesten zeulen, wat zich trouwens tijdens de naoorlogse bouwwerken zou herhalen. Er blijft nu niets meer over van de werkruimtes die Beyaert tussen 1871 en 1878 bouwde. In het midden van de Bankstraat bevonden zich de drukkerij en het 'Huis van de Schatkist'; de 'Invorderingskas' vestigde zich aan de Berlaimontstraat, die door de werken aan de noord-zuidspoorverbinding moest worden heraangelegd. Het spreekt vanzelf dat deze gebouwen niet zo statig waren als het hotel; de stijl van Beyaert zelf was ook veranderd, maar dit deed geen afbreuk aan zijn vindingrijkheid. Aan het zuidelijk uiterste van de Berlaimontvleugel loste hij het probleem van de verbinding tussen de oude en de nieuwe gebouwen op met

De Beyaerttoren met het standbeeld van de architect (1876)

Verschillende zichten van de Bank in 1905: de werkruimtes zien er moderner uit dan het hotel

een unieke toren. Een toren met een prachtige trap die rond een lichtput wentelde, met helemaal bovenaan de architect die naar beneden neeg, een standbeeld dat vandaag nog in het museum van de Bank kan worden bewonderd.

Het spreekt vanzelf dat de aanzienlijke uitgaven die de Bank in 20 jaar bouwactiviteiten maakte, haar aanspoorde tot besparingen terzake. In de overtuiging dat ze nog verder zou groeien, bleef ze halsstarrig de laatste percelen die nog niet in haar bezit waren opkopen in de Bank-, de Berlaimont- en de Wildewoudstraat. Tegen de eeuwwisseling had ze dit voor mekaar.

En in de provincie?

In 1851 opende de Bank 24 agentschappen, 17 daarvan waren rechtstreeks overgenomen van de Generale maatschappij. In 1870 bezat de Bank 10 gebouwen in de provincie, 10 andere waren het persoonlijk eigendom van de agenten, de overige werden gehuurd.

Binnen het bestek van deze bijlage kunnen we onmogelijk de geschiedenis van elke vestiging apart verslaan. Die afzonderlijke geschiedenissen lopen trouwens min of meer gelijk tijdens de eerste honderd jaar van hun bestaan. Alleen Antwerpen springt uit de band: daar probeerde de Bank al heel vroeg haar stempel te drukken door Beyaert op te dragen een somptueus filiaal te bouwen. De andere vestigingen evolueren volgens een gelijkaardig ritme. De eerste twee decennia worden woningen van de agent of

van de Generale gehoord. Wanneer de activiteiten van de Bank uitbreiding nemen - in de loop van het derde kwartaal van de 19e eeuw – merken we zowat overal de tendens om een gebouw te kopen of om er een te bouwen. De spelingen van het aankoopbeleid brachten de agenten soms in onvermoede, prestigieuze panden onder. In Charleroi bijv. huisde het plaatselijke agentschap in het kasteel-Puissant, waar Napoleon ooit logeerde toen hij op weg was naar Waterloo. Elders ging het meestal om

Het kasteel-Puissant in Charleroi, waar ooit het agentschap was gevestigd

herenhuizen, zeg maar villa's (zoals in Malmédy, dat pas in 1922 openging). De meeste vestigingen bleven uitbreiden, met tussenpozen van enkele decennia, tot tijdens het interbellum. Naast Malmédy was ook het agentschap Luxemburg (het werd pas een bijbank in 1946) een nakomertje. Dit agentschap, een resultaat van de Belgisch-Luxemburgse Monetaire Unie, werd pas in 1936 gebouwd door Henri Jambers, de architect van de Bank.

Twee oude provinciegebouwen springen eruit door hun geschiedenis of door hun architectuur. Het agentschap

Leuven lijkt ontworpen door dezelfde middeleeuwse meesters die het stadhuis en de aanpalende Sint-Pieterskerk bouwden. Niets is minder waar. De Bank had wel een historische bouwplek uitgekozen: er stond ooit een beroemd gotisch gebouw dat *Tafelronde* heette, waarschijnlijk omdat de beeltenis van Koning Arthur tegen de gevel hing. Maar de eerste steen van het agentschap werd pas tijdens de oorlog 1914-1918 gelegd; in 1937 was eindelijk het af. Zeven jaar later werd het tweemaal door bommen getroffen; een neorenaissance toren sneuvelde. De Antwerpse architect Winders was zo gek met middeleeuwse architectuur dat hij de gevel versierde met beelden in nissen; men zou inderdaad zweren dat hij tot de neogotiek behoort. Nochtans maakte Ernest Wynants beelden van heel het directiecomité van toen en van enkele andere functionarissen. Hij kleepte ze wel 'historisch' aan: gouverneur Franck "met de bebloemde baard", of Van Zeeland, toekomstige Eerste Minister en toen directeur, als "geleerde professor",...

De bijbank Antwerpen verdient een boek op zich; er werd trouwens een studie aan haar gewijd ter gelegenheid van haar honderdste verjaardag. Beyaert bouwde de bijbank tussen 1872 en 1879 op de lanen die vrijkwamen door het afbreken van de oude omwalling. Om bij te dragen tot de verfraaiing van de metropool opteerde de beheerraad voor een magnifiek gebouw. Toen Beyaert zijn schatting meedeelde (2 miljoen destijds) slikte men even, en men verzocht hem zuinig te zijn... Net als in Brussel had het heel wat voeten in de aarde vóór de voltooiing iedereen de kans gaf pluimen op de hoed te steken. Het indrukwekkende, driehoekige gebouw met hoofdgevel aan de Frankrijklei, inspireert zich heel vrij op de Vlaamse Renaissancegeest,

De bijbank Antwerpen volop in bouw

Het agentschap Leuven oogt neogotisch...

maar dan met de gevarieerde, detailrijke trekken van Beyaert. *L'illustration nationale* schreef: "Bewonder de talrijke pijlen die door de lucht klieven, (...) allemaal verschillend, en knap bedacht (...)." De bijbank Antwerpen blijft heel de 19^e eeuw het belangrijkste monument van de metropool; de Sinjoren gaan er terecht prat op.

Elders moest voor elk bouwwerk een nieuwe, plaatselijke architect worden gezocht. Men gaf echter vaak de voorkeur aan architecten die min of meer rechtstreeks met de Bank verbonden waren zoals, in chronologische volgorde: Louis Derycker, Frans Neyrinck en Henri Jambers, de eerste die haast heel zijn loopbaan voor de Bank werkte.

Lucht, licht en vrijheid

Louis Derycker, die het agentschap Gent tekende, was vooral in Brussel werkzaam. Vanaf 1900 breidde hij het Beyaertgebouw uit met de vleugel waar nu het museum

Marcel Van Goethem, de bouwmeester van de "honderdste verjaardag", en naderhand hoofdarchitect van "expo '58"

zit en met alweer verdwenen gebouwen aan de Bank- en aan de Berlaimontstraat, alles in Louis XVI-stijl. Tot het einde van de 2^e Wereldoorlog werd er niks wezenlijks veranderd aan dit huizenblok dat de Bank eindelijk volledig in haar bezit had. Maar zoals Kauch schrijft, werden binnenin alle hoekjes en kantjes gebruikt om steeds meer personeel

(946 in 1939) een plaatsje te verschaffen. Nieuwe bouwprojecten moesten wachten tot

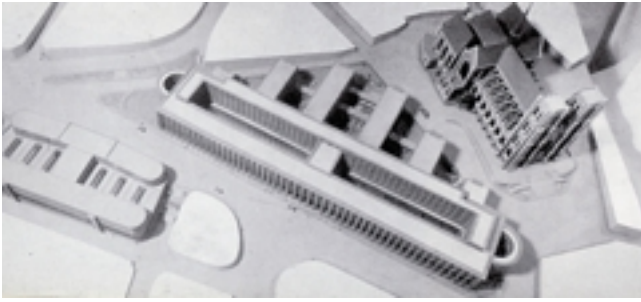

...maar de beelden in de nissen zijn gebaseerd op de toenmalige directie. Hier: directeur Paul Van Zeeland, de latere eerste minister, als "geleerde professor"

de vijandelijkheden voorbij waren. Daarom werd men verplicht personeel te verhuizen naar de Lignestraat en zelfs naar het Brouwershuis op de Grote Markt, waar de Studiën werden gehuisvest.

Vanaf het einde van de jaren 30 maakte gouverneur Janssen nieuwe vastgoedplannen voor de wijk: een nieuwe drukkerij en kantooruitbreidingen. Het bijna honderd jaar oude idee van een noord-zuid-spoorverbinding kreeg in 1935 vaste vorm: men begon te ontegenen. Het geplande traject verontrustte onze verantwoordelijken: er zou tot aan de voet van de Bank en dieper dan de funderingen worden gegraven in een onstabiele, hellende ondergrond. Maar de Bank begreep ook dat de rechtstreekse toegang tot het spoornet haar een mogelijke evacuatieweg bood en dat ze onder de spoorlijn schuilkeiders voor haar personeel kon maken. Zodra de vrede opnieuw in het land was, werd dit laatste project opgeborgen. In 1940 werd beslist dat alle oude gebouwen – inclusief het hotel – zouden worden gesloopt en vervangen door splinternieuwe, en dat een drukkerij zou worden opgetrokken op de plaats waar ze vandaag staat. De hele operatie zou worden geleid door architect Marcel Van Goethem, die in 1939 werd aangeworven om dit omvangrijk project tot een goed einde te brengen. De werken aan de noord-zuidverbinding bepaalden haast volledig het tempo van de bouwwerken aan de hoofdzetel, die al tijdens de bezetting schoorvoetend waren begonnen.

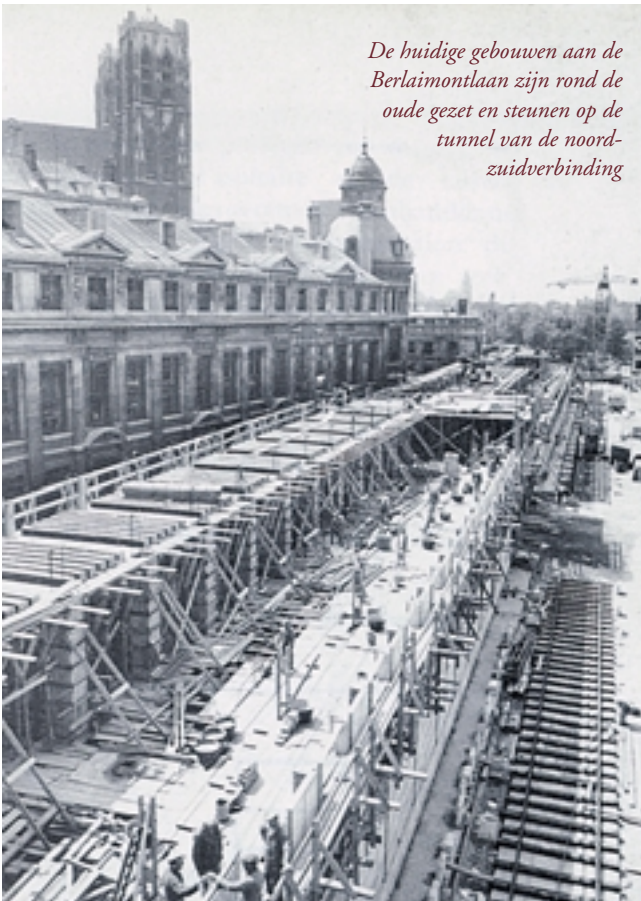
Zo bijvoorbeeld steunt het nieuwe gebouw gedeeltelijk op deze tunnel via gearticuleerde steunpunten om problemen te vermijden met de ondergrond en vooral met het aanwezige grondwater dat tot onder de spoorwegtunnel werd teruggedrongen. Zoals de foto's van toen aantonen stond de verbinding loodrecht op het gebouw van Beyaert. De collega's hadden het destijds dus niet onder de markt. De eerste steen van deze nieuwbouw werd in 1948 gelegd en de werken duurden meer dan 10 jaar. Verlichte geesten pleitten om het hotel te vrijwaren en het oorspronkelijk project werd beperkt tot een dubbel gebouw parallel aan de nieuwe "Verbindingslaan", aangevuld met de gevels langs de Bank- en de Wildewoudstraat. De drukkerij sloot daar qua stijl en structuur naadloos bij aan. Vermits er op de plaats van de oorspronkelijke gebouwen moest worden gebouwd, werden de werken in etappes uitgevoerd; de diensten verhuisden onophoudelijk naarmate de werken vorderden.

In de na-oorlogse plannen is er geen plaats meer voor het hotel

ontbreekt het geen van beide aan grandeur. Geheel volgens de modernistische opvattingen verwerpt Van Goethem iedere verwijzing naar vroegere stijlen. Hij verkiest een heldere structuur boven overvloedige ornamenten. De zuilenrij wordt vandaag erkend als één van de pronkstukken van de modernistische architectuur en de indrukwekkende charme van de lokettenzaal laat weinig bezoekers onbewogen. Om deze grandioze, maar strenge architectuur een humanere toets te geven deed Van Goethem een beroep op Marcel Rau, kort na de oorlog de ontwerper van de meeste muntstukken. Hij creëerde de figuren die de publieksingang een plechtig karakter verlenen, hij verzorgde de inrichting van de inkomhal en hij liet op de noordelijke en op de zuidelijke rotonde 'gildenpenningen' aanbrengen, elementen in reliëf die de verschillende beroepen uitbeelden.

De architect bestelde twee opmerkelijke bronzen vrouwenbeelden - een voor iedere zijde van de gevel - bij de befaamde Belgische beeldhouwers uit die tijd: George Grard (*Zittende vrouw*, zuidkant) en Charles Leplae

De huidige gebouwen aan de Berlaimontlaan zijn rond de oude gezet en steunen op de tunnel van de noord-zuidverbinding

De ingang van het voormalige Berlaimontklooster, dat plaats moest ruimen voor de bouw van de hoofdzetel

“Bij de laatste sloopwerken (na de oorlog) werden slechts enkele herinneringen aan vroeger gevonden: beenderen en een loden plaat die werd neergelegd op de doods-kist van Marie de Duras, eerste proost van Berlaimont - in 1946 schonk de onderneming François ze aan de kloosteroversten die er vergeefs naar

hadden gezocht -; anonieme beenderen op de plaats van het vroegere kerkhof naast de St.-Laurenskapel; een gedenksteen op naam van RP Ghio, allicht een biechtvader van de kloosterlingen. Slotgrachten van de omwalling bevatten kanonskogels, herinneringen aan de barbaarse bombardementen van Villeroi en Maurice de Saxe; een ponjaard uit de 15e eeuw die waarschijnlijk werd verloren door een nette burger die allicht, om de eentonigheid van een nachtwacht te breken, iets te diep in het glas had gekeken; aardse pijpen zoals op de schilderijen van Breughel en Teniers; enkele scherven van flessen en aardewerk.” (Pierre Kauch)

(*Geknielde meisje*, noordkant).

De binnenuitrusting oogde uiterst modern, al is ze vandaag haast overal vervangen wegens verouderd. Destijds werd, na jaren van stof en lawaai, niets onverlet gelaten om de werknemers een optimaal arbeidscomfort te bieden. Zoals het tijdschrift voor het personeel het in 1952 enthousiast beschreef, blonken de nieuwe gebouwen onder het drievoudig adagium van “lucht, licht en vrijheid”.

De werken aan de Drukkerij

Onder een vreemd gesternte...

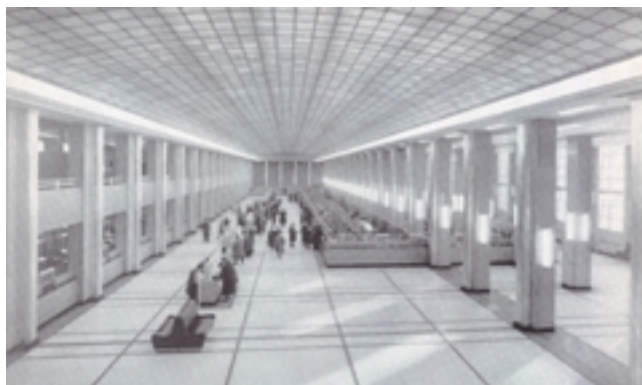
Onder het Franse bewind was ontkerkelijking troef voor de religieuze instellingen, maar ook voor straatnamen. Zo droeg de Sint-Laurensstraat bepaalde tijd de kleuren van de 'Rechten van de Mens' om vervolgens te worden omgedoopt tot 'Sans souci'. Het was ongewild grappig dat het Etengat, een doodlopende straat waar nu de Berlaimontlaan loopt, werd omgedoopt tot "cul-de-sac de l'Education", wat de Bank een vrij vervelend adres had opgeleverd...

Een luchtfoto uit 1957

Op naar NBB2

Als epiloog bij zijn uitstekend overzicht van de Brusselse bouwgeschiedenis van de Bank meldt Pierre Kauch nog dat de Bank de eerste werken laat uitvoeren voor de bouw van een parking met verdiepingen en 'diverse opslagplaatsen' tussen de Warmoesbergstraat en de Berlaimontlaan.

De lokettenzaal, architecturaal geslaagd

Hij kon niet vermoeden dat de aanstaande onroerende activiteiten van de hoofdzetel zich zouden afspelen in deze vierhoek, die ze bijna volledig zou inpalmen. Alles begon in het begin van de jaren 60 met de aankoop van een groot deel van dit huizenblok. De Bank bewaarde enkel het centrale deel voor een discrete parking met zes verdiepingen; met erbovenop twee verdiepingen archieven. Voor de rest bleef het in de jaren 60 en 70 rustig aan het vastgoedfront, op een blitscampagne voor het pantseren van de loketten, de constructie van de vijfde verdieping (bovenop een dak, een technisch huzarenstukje!) en een gebouw op de hoek van de Bank- en de Wildewoudstraat na. In de jaren 80 raakte alles in een stroomversnelling.

De verantwoordelijken van het departement tekenen de contouren: "Een (ver)bouwprogramma wordt nooit zomaar uitgewerkt; een departement Gebouwen gaat weloverwogen te werk. We moeten de Bank in staat stellen haar activiteiten in de best mogelijke omstandigheden uit te voeren.

Een luchtaanzicht van de hoofdzetel in 1996; met de typische, hellende gevels van het Elektronisch centrum in het hart van NBB2 (midden het onderste derde van de foto)

Nieuwe projecten sluiten dus aan bij de veranderende activiteiten van de centrale bank. De recentste bouwfasen kwamen er doordat de opkomst van de informatica specifieke eisen stelde, zowel op het vlak van de veiligheid als op het gebied van klimaatregeling en brandbeveiliging. Veel bouwwerken volgden ook uit het onveiligheidsgevoel dat in het midden van de jaren 80 heerste. Het was niet langer denkbaar om de waardetransporten op straat te lossen, zoals dat nog in diverse vestigingen het geval was; men besloot om de vrachtwagens onder dak te brengen. We moesten ook inspelen op de gewijzigde vereisten inzake veiligheid en hygiëne: heel wat werken werden uitgevoerd om te voldoen aan de normen inzake brandveiligheid. Iedereen herinnert zich ook hoe onze gebouwen ondersteboven werden gehaald om het asbest te kunnen verwijderen. De personeelsaan groei - een constante in de vastgoedgeschiedenis van de Bank - dwong er ons tot het einde van de jaren 80 toe steeds nieuwe kantoorruimte te zoeken. In Brussel bestrijken we, al naargelang van de berekeningswijze (met of zonder de technische lokalen, met of zonder de gangen, enz.), tussen 160.000 m² en 200.000 m². En dan is er nog de specifieke evolutie van de agentschappen waar we een dubbele beweging van modernisering en van beperking in aantal vaststellen, iets wat het gevolg is van de evoluties in het bankwezen en in de communicatietechnieken.”

In Brussel geeft NBB2 het beste beeld van de vastgoedactiviteiten van de jongste twintig jaar. In het begin van de jaren 80 kochten we perceel na perceel aan. We hadden behoefte aan een uitbreiding van het informaticacentrum. Ons eerste idee was om het onder te brengen in het Komediantegebouw, dat in 1984 in gebruik werd genomen. Maar we moesten besluiten dat dit gebouw niet voldoende veilig was; daarom brachten we er de kantoren van de Organisatie in onder, ook deze die

27 maart 1954: de jonge koning Boudewijn inaugureert de nieuwbouw in aanwezigheid van gouverneur Frère

zich in een huurpand aan de Kanselarijstraat bevonden. De Bank had haast met haar Elektronisch centrum en kocht daarom de gebouwen van de EPHEC, één van de twee aanpalende scholen, met de belofte haar tijdelijk onder te brengen in een deel van de gebouwen aan de straatkant en in een gebouw dat speciaal voor haar werd opgericht. Het Elektronisch centrum werd in gebruik genomen in 1989 en getuigt van een uitgesproken, hedendaagse esthetica; jammer dat het publiek dit niet kan zien!

Dat de eetzaal (en de mediatheek) in deze zone liggen, heeft te maken met een stroming uit de jaren 60 die zelfbedieningsrestaurants aanpreeft. Op de plaats van de vroegere refter kon zoiets onmogelijk worden verwezenlijkt. Onze architecten hebben het bijgevolg in het nieuwe complex ondergebracht. Ze moesten eveneens het verkeer mogelijk maken tussen deze losse gebouwen met al hun niveauverschillen: de tunnel onder de laan (1987) en een netwerk van gangen en liften...

Het einde van een cyclus

In de vestigingen was de bouwactiviteit de laatste vijftig jaar intens. We onderscheiden twee fasen. Vanaf het begin van de jaren 60 werden nieuwe gebouwen opgericht in die steden waar de panden dateerden van het begin van de eeuw of zelfs nog uit de vorige eeuw: Luik, Charleroi,

Een nieuwigheid, de liften

“De liften, ten getale van twee vóór de uitbreiding (tussen de Wildewoudstraat en de laan, nabij de kathedraal, n.v.d.r.) zijn uitgerust met een gemeenschappelijk verzamelsysteem met of zonder liftboy, dat wil zeggen dat de oproepen worden gerangschikt volgens de richting waarin de lift zich beweegt en in volgorde. Elke persoon die de lift instapt duwt op de knop van de verdieping waar hij naartoe wil. Wanneer de liftkooi vol is, duwt de liftboy gewoon op ‘start’, waardoor de deuren op de overloop en in de lift sluiten en deze zich in beweging zet.” (Tijdschrift van het personeel, 1948)
In 1952 wordt vastgesteld dat de 10 liften in het gebouw vaak overbelast zijn. In het tijdschrift berispt Augusta Maes de gebruikers: “Liften zijn zoals telefoontoestellen, precisie-instrumenten die zich zelden vergissen, maar de gebruiker, die zich vaak vergist, geeft zijn vergissing zelden toe.”

Het agentschap Brugge werd buiten het centrum herbouwd

Het auditorium: een badkuip in het water!

Vanaf de eerste werken in de wijk werd de Bank geconfronteerd met het probleem van de ondergrond. Waar het auditorium moest worden ingeplant, was dit probleem hoogst vervelend: het water stagneerde er. Daarom werd het ondergrondse deel van het auditorium ontworpen als een in het water ondergedompelde kuip. Om de kuip in het water te houden, was er een aanzienlijke hoeveelheid druk nodig: die wordt uitgeoefend door het gewicht van het gebouw.

Ronse, Oudenaarde, Tongeren... Haast overal moest er worden uitgebreid om in te spelen op de behoeften van de discontokantoren en van de NMKN, waaraan de Bank onderdak verschafte, terwijl men ook bijna overal werk maakte van onderdak voor de waarde-transporten. Vanaf het einde van het volgende decennium, en vooral in de jaren 80 rolde een nieuwe golf van Brugge tot Bergen, over Gent, Namen, Luxemburg, Sint-Niklaas en Aalst - om maar enkele werken te noemen. In sommige steden (Brugge, Bergen...) werden splinternieuwe agentschappen gebouwd, in andere (Luxemburg, Namen...) ging het om ingrijpende verbouwingen. Het departement Gebouwen deinde uit en telde tot 10 architecten-stagiairs. De voornaamste motieven achter deze opgedreven activiteiten hebben alles te maken met het toen heersende klimaat van onveiligheid: de Bende van Nijvel en de CCC schreven zwarte bladzijden. Overall werden ge-

De hoek van het Auditoriumcomplex: het oude gebouw aan de linkerkant is de gevel van het vroegere "Union du Crédit de Bruxelles", waarvan de rehabilitatie de werkzaamheden aan NBB2 zou moeten bekronen

pantserde loketten geïnstalleerd, werd een betere beveiliging geëist. Het tijdperk van de representatiekantoren zou weldra weer andere aankopen en verbouwingen vergen. In Brugge en in Bergen bood de onmiddellijke nabijheid van historische gebouwen de Bank de kans om een vorm van mecenaat te vervullen: ze liet de *Ezelpoort* en de *Machine à eau* restaureren, wat door de plaatselijke besturen sterk op prijs werd gesteld. De afwerking van drie nagelnieuwe agentschappen in Aarlen (2000), Kortrijk (2000) en Hasselt (2001) rondt het bouwprogramma in de provincie af.

In Bergen financierde de Bank de restauratie van de "Machine à eau", vlakbij het plaatselijke agentschap dat we door het venster zien

In Brussel keert de slinger van NBB2 weer naar NBB1, waar alle diensten grondig onder handen worden genomen: de verwijdering van het asbest, nieuwe meubels en een opknapbeurt waar kleur, vorm en natuurlijke materialen met elkaar harmoniëren. "Ons programma raakt stilaan voltooid, althans wat de omvangrijke werken betreft. We leggen dit jaar nog de laatste hand aan de Hoofdkas en aan de Drukkerij, die haast helemaal uitgekleeft werd. In beide gevallen gaat het om werken die rechtstreeks verband houden met de productie en de invoering van de euro."

Ook vandaag geeft het vastgoedprogramma van de Bank, net als in 1850, een getrouw beeld van haar activiteiten en van haar evolutie.

Yves Randaxhe

Met dank aan Karel Vandeneede, hoofd van het departement Uitrustingen en algemene diensten en aan Jean-Claude Navez, hoofd van de afdeling Bouwkunde bij de dienst Uitrustingen en technieken.

Het toekomstige onderkomen voor het agentschap Kortrijk heeft alles op de benedenverdieping

